

KRONIKA

ANNA KOSTECKA-SADOWA* | INSTYTUT JĘZYKA POLSKIEGO POLSKIEJ AKADEMII NAUK, KRAKÓW

Konferencja naukowa *Estetyka językowa w komunikowaniu*, Zielona Góra, 8–9 czerwca 2017 roku

W dniach 8–9 czerwca 2017 roku odbyła się w Zielonej Górze konferencja naukowa *Estetyka językowa w komunikowaniu*. Była to jubileuszowa konferencja z komunikologicznego cyklu zorganizowana przez Zakład Komunikacji Językowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego. Obrady toczyły się w sali konferencyjnej Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego przy al. Wojska Polskiego 71.

W konferencji uczestniczyli językoznawcy reprezentujący liczne środowiska naukowe w Polsce (Głogów, Kraków, Poznań, Wrocław, Łódź, Zieloną Górę, Warszawę) oraz Danii (Odense). Przedmiotem refleksji naukowej były zagadnienia z zakresu estetyki językowej w komunikowaniu się. Problematykę tę rozpatrywano zarówno w ujęciu teoretyczno-metodologicznym, jak i w kontekście badań empirycznych, z perspektywy historycznej i współczesnej.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonali prof. Wojciech Strzyżewski, prorektor ds. studenckich Uniwersytetu Zielonogórskiego, prof. Marian Bugajski, kierownik Zakładu Komunikacji Językowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz dr hab. Marzanna Uździcka, prof. Uniwersytetu Zielonogórskiego, którzy w imieniu organizatorów serdecznie przywitani przybyłych gości i życzyli im udanych obrad.

Podczas sesji plenarnych wygłoszono osiem referatów. Michaił L. Kotin (Uniwersytet Zielonogórski) przedstawił referat *Pochodzenie funkcji estetycznej języka*. Zwrócił w nim uwagę na jedną z podstawowych – obok kognitywnej, komunikatywnej i ekspresywnej – funkcji ludzkiego języka. Założeniem wystąpienia była myśl, że estetyczna funkcja języka rozwija się jako produkt jego funkcji kognitywnej, czyli tych obszarów językowego ujęcia świata, które odpowiadają za utrzymanie informacji w pamięci w postaci kognitywnych zasobów kodowanych w formie znakowej. Jørgen Ch. Bang (Uniwersytet Południowej Danii) w wystąpieniu *Esthetics in Language and Communications. A Dialectical Ecolinguistic Approach* omówił dotychczasowy stan badań w ekolingwistyce. Izabela Rutkowska (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Głogowie) w referacie *Policzalne piękno – matematyczno-fizyczne aspekty estetyki językowej* uwypukliła matematyczno-fizyczny aspekt estetyki językowej w komunikowaniu. Dowodem na jego istnienie były wypowiedzi matematyków i fizyków, z których wynika, że wartościowanie estetyczne jest dość istotne w ocenie równań, harmonia danej frazy z perspektywy fizyka jest zależna od precyzji w konstruowaniu jej struktury, a na piękno wypowiedzi literackiej wpływa nawet liczba słów, zdań, akcentów i wersów. Jako tekstowy materiał

* anna.sadowa@ijp.pan.pl

„dowodowy” posłużyły referentce przekłady Antoniego Libery, w których liczbowa struktura wersów i zdań jest podstawowym zabiegiem lingwistycznym. Iwona Żuraszek-Ryś (Uniwersytet Zielonogórski) poddała analizie względy estetyczne towarzyszące wyborowi imion. Badania uwzględniające zarówno wypowiedzi badaczy języka, jak i refleksje samych rodziców, zawarte w internetowych komentarzach i wpisach na forach, dotyczyły kilku płaszczyzn: graficznej, fonicznej, słowotwórczej i semantycznej.

W drugim dniu obrad plenarnych referat wygłosiła Maria Peisert (Uniwersytet Wrocławski) *Piękno języka – kryteria i typy*. Podjęła w nim próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy oceny estetyczne, w tym te, które dotyczą języka, mogą być obiektywne i uniwersalne. Monika Szymańska (Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie) na podstawie analizy korpusowej profilu pojęcia piękna sformułowała wnioski na temat sposobów funkcjonowania w języku wyrażeń wartościujących, w tym predykatów opisowo-oceniających, takich jak przymiotnik *piękny*. To z kolei pozwoliło odnieść się szerzej do konceptualizacji pojęcia piękna, jego profilowania i funkcjonowania w świadomości użytkowników języka. Monika Kaczor (Uniwersytet Zielonogórski) w referacie *Zwięzłość słowa rodzi szerokość myśli* omówiła, jak użytkownicy serwisu książkowego *Lubimyczytać.pl* definiują, czym jest piękny język (polszczyzna piękna, bogata i skuteczna). Interesujący okazał się również referat Anastazji Seul (Uniwersytet Zielonogórski) *Piękno nieliterackiego słowa Jana Pawła II*, w którym prelegentka przedstawiła piękno jako jedną z trzech (obok prawdy i dobra) kategorii, do których odwoływał się Jan Paweł II. Wykształcenie humanistyczne i zaangażowanie w działalność teatralną papieża sprawiły, że doceniał piękno słowa – nie tylko poetyckiego. Dbając o wartości stylistyczne swych wypowiedzi, Jan Paweł II starał się dotrzeć do słuchaczy, respektując zasady starożytnej retoryki: *docere, delectare, movere*.

Obrady toczyły się wokół kilku tematów przewodnich, takich jak: kryterium estetyczne w ocenie zachowań językowych, estetyka językowa w dziennikarstwie i mediach oraz zastosowania estetyki językowej.

W sekcji zajmującej się *Kryterium estetycznym w ocenie zachowań językowych* jako pierwsza wystąpiła Anna Kostecka-Sadowa (Instytut Języka Polskiego PAN w Krakowie), która podjęła próbę określenia roli, jaką odgrywa polszczyzna w życiu starszych i młodszych mieszkańców w otoczeniu obcojęzycznym. Jej celem było ustalenie sfer kontaktów językowych, codziennych sytuacji komunikacyjnych, w których respondenci (osoby dwujęzyczne) najczęściej posługują się językiem polskim, pobudek, jakimi się kierują, uczęszczając do polskich szkół, ucząc się języka polskiego lub pogłębiając znajomość języka swoich przodków. Przedstawiła okoliczności, w jakich następuje przełączanie kodu językowego z polskiego na ukraiński i odwrotnie, oraz relacje międzyludzkie z tego wynikające (np. konflikty, nieporozumienia), a przede wszystkim wartościowanie, ocenę polszczyzny południowokresowej przez respondentów. Justyna Kobus (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) w referacie *Co wypada, a co nie – o poczuciu normy w wypowiedziach mieszkańców wsi wielkopolskich* na przykładach wypowiedzi pozytywnych podczas wspólnie prowadzonych badań terenowych pokazała swoistą samoocenę Wielkopolan. Prelegentka doszła do wniosku, że z punktu widzenia świadomości językowej użytkowników lokalnej odmiany polszczyzny norma i estetyka wypowiedzi idą w parze, co

nie zawsze widać w praktyce. Magdalena Jurewicz-Nowak (Uniwersytet Zielonogórski) omówiła pojęcie piękna wypowiedzi jako kategorii kształtującej zachowania językowe Polaków w XIX-wiecznej polszczyźnie. Materiał badawczy stanowił podręcznik Józefy Kamockiej *Teoryja stylu polskiego* z 1875 roku. Referentka wskazała, jak pojęcie piękna zostało zwerbalizowane w tekście, oraz zrekonstruowała pojmowanie estetyki i jej roli w nauczaniu wzorcowych zachowań językowych w XIX wieku. Kaja Kiełpińska (Uniwersytet Warszawski) w swoim wystąpieniu opisała sposób, w jaki autorzy badanych tekstów wyrażają językowo przywiązanie do estetyki (wyrażenia typu: [forma] „szczybie w oczy”, „nie brzmi mi” itp.). Odpowiedziała na pytanie o miejsce estetyki w hierarchii ważności kryteriów oceny, tj. czy estetyka stoi na przeszkodzie w uznaniu reguł słownikowych i/lub przyznaniu racji autorytetom. Próbowała zbadać, czy autorzy powołujący się na estetykę, nawiązują jeszcze do innych źródeł normy, np. do autorytetu czy tradycji. W tym celu poddała analizie ok. 1500 tekstów, których autorzy wypowiadają się na temat polszczyzny. W zakres materiału weszły m.in. listy i SMS-y czytelników do autorek programów radiowych popularyzujących wiedzę o języku polskim, wpisy i komentarze na blogach językoznawczych, komentarze pod artykułami w sieci oraz komentarze pod postami popularnych facebookowych fanpage'ów poświęconych językowi. Marzanna Uździcka (Uniwersytet Zielonogórski) swoimi rozważaniami o funkcji estetycznej języka w XIX-wiecznym czasopiśmiennictwie dla dzieci i młodzieży wpisała się w tezę, że realizacja tej funkcji uwarunkowana jest bezpośrednio kulturą i historią narodu. Czynniki te wpływają bowiem na stosunek do języka ojczystego i kształtują emocjonalne postawy użytkowników wobec niego. Wybór materiału badawczego oczywiście nie był przypadkowy. Po pierwsze, w okresie utraty niepodległości państwa misją prasy stało się propagowanie wzorów mówienia o języku ojczystym zgodnie z XIX-wieczną ideą pielęgnowania języka, tj. z modelem doskonałości i dbałości o jego czystość. Po drugie, XIX-wieczne czasopiśmiennictwo w ogóle obok literatury odgrywało szczególną rolę społeczną, jako że zastępowało te formy życia publicznego, których istnienie było niemożliwe w ówczesnych warunkach politycznych. Przyjmuje się nawet, że prasa w pewnym sensie pełniła koordynującą funkcję państwa. Była więc czynnikiem integrującym Polaków w trzech zaborach. W takiej sytuacji funkcja estetyczna (na tle żywego wówczas kryterium narodowego) stała się ważnym elementem umiejętności posługiwania się językiem polskim, traktowanej jako podstawowy wyznacznik kształtowanych wówczas – i to nie tylko wśród najmłodszych – postaw patriotycznych i fundamentalnych wartości narodu postrzeganego jako wspólnota kulturowa i językowa. W części analitycznej referatu autorka wskazała zakres rozumienia pojęcia „estetyka językowa” i sposoby kształtowania postaw estetycznych wobec języka wśród najmłodszych odbiorców tekstów prasowych w XIX wieku. Iwona Pałucka-Czerniak (Uniwersytet Zielonogórski), przedstawiając oceny zachowań komunikacyjnych w wypowiedziach przed Trybunałem Stanu w sprawie Gabriela Czechowicza w latach 1928–1930, zajęła się zagadnieniami z zakresu estetyki języka, takimi jak wartościowanie w języku, związki estetyki języka z grzecznością językową, a także etyką i moralnością. Agata Hącia (Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie) zestawiła wnioski płynące z teorii z reprezentatywnym materiałem zgromadzonym w ramach grantu MKiDN *Postawy wobec języka* (program „Obserwatorium Kultury” 2016–2017). Materiał ten tworzyły

różnorodne, spontaniczne wypowiedzi na temat języka: listy do instytucji, listy i esemesy do Polskiego Radia, listy do poradni językowych, wypowiedzi na Facebooku, wypowiedzi na forach internetowych, dyskusje pod artykułami, wpisy na blogach. Ich autorzy nierzadko odwoływali się do estetyki jako kryterium akceptacji (lub częściej: odrzucenia) form bądź zjawisk językowych. Prelegentka sprawdziła, które ujęcie kryterium estetycznego, opisane w literaturze przedmiotu, jest najbliższe tym spontanicznym, oddolnym ocenom (i czy w ogóle takie jedno ujęcie uda się wskazać) oraz jaką wartość użytkową mają propozycje teoretyczne kryterium estetycznego. Jako ostatnia w tej sekcji wystąpiła Patrycja Krysiak (Uniwersytet Wrocławski) z opracowaniem *Feminitywa a estetyka językowa. Dlaczego nazwy żeńskie bywają negatywnie oceniane nie tylko w polszczyźnie?*

Kolejna sekcja dotyczyła *Estetyki językowej w dziennikarstwie i mediach*, a jej uczestnicy starali się omówić estetykę i etykę językową na podstawie wypowiedzi dziennikarzy. Beata Grochała (Uniwersytet Łódzki) w wystąpieniu *Między emocjami a estetyką słowa – o roli piękna języka w wypowiedziach dziennikarzy sportowych* przyjrzała się różnym odmianom dziennikarstwa sportowego (radiowej, telewizyjnej, prasowej i internetowej) i odpowiedziała na dwa zasadnicze pytania: czy estetyka słowa stanowi istotny składnik wypowiedzi dziennikarzy oraz czy medium determinuje dbałość o język? Referentka miała świadomość, że dziennikarstwo sportowe to specyficzny rodzaj dziennikarstwa, który w dużej mierze opiera się na bezpośrednim opisie wydarzenia sportowego i towarzyszących mu emocji. Owa ekspresja, ale także chęć przykucia uwagi odbiorcy sprawiają, że nie zawsze są to wypowiedzi, które można uznać za estetyczne. Waldemar Bojakowski (Uniwersytet Wrocławski) zajął się estetyką i etyką językową w dziennikarskich narracjach na temat osób bezdomnych. Przedstawił język, którym posługują się dziennikarze opisujący tę problematykę, nierzadko odbiegający od standardów praktyki dziennikarskiej, oraz stosowane wyrażenia i zabiegi stylistyczne (w szczególności metafory) przyczyniające się do ustanawiania i podtrzymywania nierówności społecznych. Ewa Tichoniuk-Wawrowicz (Uniwersytet Zielonogórski) w wypowiedzi „*Zachowałam się z niegrzeczną perfidią*”. *Między etyką, estetyką i skutecznością komunikacyjną we wczesnych pismach Oriany Fallaci* sprawdziła, jakim tematom poświęcała uwagę dziennikarka Oriana Fallaci pod koniec lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych XX wieku, oraz opisała sposoby ich ujęcia. Ostra, bezkompromisowa stylistyka wypowiedzi późnej Fallaci jest znana i omawiana, ale niewielu badaczy zajmuje się wczesnymi pismami dziennikarki.

Na skutek zmian społeczno-kulturowych modyfikacji podlegają również słownictwo związane z rodziną i łączące się z nim zjawiska językowe. Magdalena Idzikowska (Uniwersytet Zielonogórski) w referacie *Estetyczny aspekt medialnych określeń związanych z rodziną* zanalizowała – pod kątem waloryzacji estetycznej – wypowiedzi dotyczące rodziny zamieszczone w mediach. Podstawę materiałową stanowiły prasa codzienna, opiniotwórcze tygodniki, magazyny kobiece, czasopisma parentingowe, prasa katolicka oraz blogi macierzyńskie i fora internetowe.

Zgodnie z tematem konferencji prelegenci omawiali estetykę językową w codziennym komunikowaniu się w różnych sytuacjach językowych. Ich badania dotyczyły komunikowania się w Internecie, telewizji, teatrze.

W sekcji *Zastosowania estetyki językowej* z żywym zainteresowaniem spotkało się wystąpienie Doroty Dąbrowskiej (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) *O znaczeniu estetycznego ukształtowania przekazu w kontekście obrazu uczuć religijnych*, w którym prelegentka zaprezentowała zagadnienie obrazu uczuć religijnych, koncentrując się na znaczeniu, jakie w tym kontekście ma kwestia estetycznego ukształtowania przekazu artystycznego. D. Dąbrowska chciała ustalić, w jakim stopniu przyczyną wzburzenia, wpisanego w doświadczenie obrazu uczuć religijnych, jest płaszczyzna estetyczna komunikatu. W tym celu podjęła próbę analizy recepcji kilku artefaktów kulturowych, m.in. spektaklu *Kłątwa* w reżyserii Olivera Frljicia, twórczości plastycznej Doroty Nieznalskiej i spektaklu *Golgota Picnic* w reżyserii Rodriga Garcíi. Teoretyczną podstawę rozważań stanowiło – ściśle powiązane z tematem – *Bluźnierstwo* Andrzeja Draguły. Autorka próbowała odpowiedzieć na pytanie, czy generujący wzburzenie i protest akt naruszenia tabu eliminuje kryterium wyrazu estetycznego dzieła, czy też ów akt dokonuje się równie często na drodze aktualizacji i wzmocnienia tego kryterium. Wystąpienie to wykraczało poza refleksję nad językiem rozumianym jako sfera werbalna w kierunku jego ujmowania jako złożonego, intersemiotycznego uniwersum.

Innym zagadnieniem poruszonym w kilku wystąpieniach była komunikacja językowa w Internecie. Piotr Kładoczny (Uniwersytet Zielonogórski) przedstawił estetyczne wywody użytkowników Internetu na temat interpretacji muzycznych podczas Konkursu Chopinowskiego w 2015 roku. Ewelina Tyc (Uniwersytet Śląski) starała się udowodnić i pokazać, że estetyka języka i zachowania podczas telewizyjnych wywiadów czy dyskusji mocno wpływa na wizerunek osoby wypowiadającej się. Ponadto jest elementem oddziałującym perswazyjnie na widza. Materiałem pogładowym były wywiady z TVN24. Małgorzata Karczewska (Uniwersytet Zielonogórski) starała się dowiedzieć, że polityka językowa może być skutecznym narzędziem przyczyniającym się do ochrony języka przed (nadmiernym) wpływem innych języków. Prześledziła ona debatę nad wpływem języka angielskiego na inne języki, ze szczególnym uwzględnieniem języka polskiego. Poruszyła także kwestię polityki językowej prowadzonej w stosunku do zapożyczeń. Teoretyczne rozważania zestawiała z wynikami ankiety przeprowadzonej wśród studentów filologii UZ, w której respondenci odpowiadali m.in. na pytanie, czy widzą zagrożenie dla innych języków wynikające z dominacji języka angielskiego w dzisiejszym świecie. Referat ten miał być głosem w dyskusji na temat wpływu języka angielskiego na język polski. Justyna Fudala (Uniwersytet Wrocławski) w swoim wystąpieniu *Stylistyka i estetyka przekładu – wyzwania translatorskie* próbowała odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób język, którym posługuje się autor tekstu wyjściowego, wpływa na pracę tłumacza i kształt tekstu w języku docelowym. Przykłady do analizy zostały zaczerpnięte z opowiadania *Nema povratka* serbskiego prozaika Miodraga Bulatovicia. Prelegentka omówiła również zabiegi, które musi zastosować tłumacz w celu nadania tekstowi estetyki zgodnej z estetyką oryginalnego utworu. Izabella Ławecka (Uniwersytet Warszawski) poddała analizie wpisy z życzeniami na profilach znanych marek na Facebooku oraz komunikację użytkowników portalu społecznościowego zainicjowaną takimi postami. Zbadała aktualność wyznaczników komunikacji językowej w Internecie, a także sprawdziła, w jakim stopniu tego typu teksty (życzenia składane przez Internet) są zgodne z założeniami spontanicznej i multimedialnej formy komunikacji, jaką umożliwia sieć, a w jakim

stopniu tworzą piękne i estetyczne formy wartościujące, z wykorzystaniem bogactwa języka. Mateusz Półtorak (Uniwersytet Zielonogórski) w referacie *Estetyka językowa w Internecie (na przykładzie relacji nadawczo-odbiorczych w blogach)* wskazał charakterystyczne cechy języka komunikacji internetowej na podstawie analizy bloga. W przestrzeni internetowej doszło do wypracowania szczególnego podejścia do narzędzia komunikacji, jakim jest język – zarówno w kontekście publikacji treści, jak i relacji publikatorów z odbiorcami. Elementy te są wyraźnie widoczne w blogach internetowych, gdzie aspekt dwustronności komunikacji nadawczo-odbiorczej jest bardzo dynamiczny. Ten gatunek wypowiedzi oraz sposoby jego realizacji pozwalają dość precyzyjnie określić cechy charakterystyczne estetyki języka Internetu oraz to, jak wpływa ona na założenia komunikacyjne nadawców poprzez sprzężenie zwrotne u odbiorców. Elwira Topolnicka (Uniwersytet Zielonogórski) w wypowiedzi *Estetyka strony internetowej* pokazała ewolucję procesu tworzenia stron internetowych. Adam Dombrowski (Uniwersytet Wrocławski) omówił specyficzną odmianę e-maili – korespondencję między studentami a wykładowcami. Skonfrontował ją z zasadami korespondencji akademickiej, które stworzyła m.in. Dorota Zdunkiewicz-Jedynak, a także ze wskazówkami w tym zakresie wybranych wrocławskich uczelni (np. Politechniki Wrocławskiej), swoje spostrzeżenia zaś odniósł do podstaw teoretycznych badań nad gatunkami użytkowymi w korespondencji oficjalnej. Prelegent scharakteryzował frazy powitalne i pożegnalne, rażąco nadmierną poufałość ze strony studentów, brak refleksji nad formą nawet po odpowiedzi wykładowcy, wyraźną niekonsekwencję stylów wypowiedzi widoczną przy porównaniu nagłówka ze zwrotem kończącym wypowiedź, jak również najczęstsze błędy pojawiające się w e-mailach.

Podczas konferencji ogłoszono 29 referatów. Wystąpienia spotkały się z wielkim zainteresowaniem uczestników, czego potwierdzeniem były ożywione dyskusje. Konferencja *Estetyka językowa w komunikowaniu* pokazała rozległość i wieloaspektowość tytułowego zagadnienia. Do prelegentów kierowano pytania o charakterze szczegółowym, ale też ogólniejszym – metodologicznym. Liczba referatów oraz różnorodność podejmowanej problematyki wyraźnie wskazują na dużą potrzebę organizowania tego typu spotkań naukowych. Są one okazją do wymiany poglądów i stanowią inspirację do dalszych badań. Dzięki nim następuje wymiana doświadczeń badawczych, co motywuje do kontynuowania i podejmowania prac indywidualnych, a także skłania do tworzenia zespołów do realizacji konkretnych projektów.

Podsumowania konferencji dokonała dr hab. Magdalena Steciąg (Uniwersytet Zielonogórski), która podziękowała wszystkim referentom i słuchaczom za przybycie oraz zachęciła do uczestnictwa w planowanym kolejnym przedsięwzięciu tego rodzaju. Konferencję zamknęła Monika Kaczor, która w imieniu uczestników wyraziła wdzięczność władzom i pracownikom Zakładu Komunikacji Językowej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego za organizację tegorocznego spotkania.